

***Орієнтовні напрями і теми науково-дослідницьких робіт учнів
Малої академії наук України секції «Світова література», відділення
літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства, надані
Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України***

Вичерпні технічні рекомендації щодо написання, підготовки та оформлення учнями дослідницьких робіт викладено у Методичних рекомендаціях щодо підготовки і написання наукових досліджень із літератури в системі Малої академії наук України, підготовлених О. О. Ісаєвою (їх можна завантажити із сайту Малої академії наук (http://www.man.gov.ua/publish_more.php?x=5). Автор рекомендацій слушно наголошує, що у науково-дослідницьких роботах передусім потрібно наводити власні висновки, а не реферувати праці інших дослідників (що, на жаль, часто з'ясовується уже на етапі захистів), компілювання під виглядом власного дослідження розлапкованих фрагментів нерідко досить сумнівних джерел є неприпустимим. Для практичного дотримання цих вимог іноді недостатньо компетенції шкільних учителів, які здійснюють наукове керівництво. Якщо є можливість, до підготовки робіт потрібно залучати відповідних фахівців-науковців.

Під час аналізу науково-дослідницьких робіт зі світової літератури слід зосередити увагу на таких трьох принципових моментах:

1) учень, який проводить дослідження, має знати принаймні одну іноземну мову, оскільки, спираючись на переклад, здійснити якісне вивчення текстів іноземних авторів неможливо, тим більше, якщо йдеться про поетичні твори. До того ж більшість науково-критичних джерел, присвячених творчості тих чи тих авторів, на відміну від контексту української літератури, зазвичай написана тією мовою, якою писав і досліджуваний автор. Отже, залучення іншомовних джерел є неодмінною умовою уникнення тавтологій, навіть з огляду на те, що йдеться не про академічні дослідження, а спроби молодих дослідників наблизитися до них;

2) сучасна наука про літературу, зокрема світову, послуговується часто досить складними методами, освоєння яких часто викликає труднощі навіть у студентів і аспірантів, не кажучи вже про учнів випускних класів. Проте для уникнення суб'єктивізму та описовості, на які нерідко хибують учнівські роботи, а також досягнення наукових результатів, які бодай у чомусь виходять за рамки вже дослідженого і відомого, потрібно залучати хоча б деякі елементи цих методів;

3) аналіз конкретних текстів передбачає наявність певних фонових знань щодо культурного контексту виникнення твору, а отже, потребує хоча би побіжного ознайомлення з історико-культурними працями, котрі присвячені відповідному періоду чи епосу, а у разі проведення міждисциплінарних досліджень, як-от зіставлення літератури та кіно, – історії розвитку відповідного виду мистецтва чи інформаційного середовища.

Напрямок наукових досліджень	Актуальні теми
1. Особливості розвитку та національна специфіка західних і східних літератур; механізми міжкультурної взаємодії. 2. Літературна репрезентація «великих» культурних категорій (міф, історія, культурна пам'ять, ідентичність, мультикультурність, межа, емоції/афекти, тіло, жести тощо). 3. Дискусійні проблеми	1. Особливості взаємодії кіномистецтва (або: візуального мистецтва) та літератури у творчості Алена Роб-Грійє (або іншого автора на вибір). 2. Пошуки національної ідентичності у творчості одного із авторів другої половини ХХ ст. (наприклад, канадської ідентичності у прозі Тімоті Фіндлі або японської ідентичності у творах Кавабати Ясунарі). 3. Їжа як культурний феномен та її відображення у літературі (на прикладі творів конкретного автора). 4. Особливості модерністської поетики та художньої філософії у творчості одного з

історії літератури (канонотворення, національна ідентичність, літературна соціологія тощо) та питання міждисциплінарних досліджень (література та кіно, візуальність тощо). 4. Осмислення творчості окремих національних письменників та їхньої ролі у літературному процесі конкретної доби	авторів першої половини ХХ ст. 5. Осмислення німецької (або іншої національної) історії у творах авторів 1990–2000 рр. (на прикладі текстів конкретного письменника). 6. Жести та афекти у літературі романтизму (з опорою на конкретні твори тих чи інших авторів). 7. Масова та «висока» література в культурі ХІХ–ХХ ст. (з опорою на конкретний, бажано невеликий, період та із залученням творів конкретних авторів)

Список рекомендованої літератури

1. *Ассман Ян.* Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / *Я. Ассман.* – М. : Языки славянской культуры, 2004.
2. *Берковский Н. Я.* Романтизм в Германии / *Н. Я. Берковский.* – СПб. : Азбука, 2001.
3. *Блум Гаролд.* Західний канон : книги на тлі епох / *Г. Блум.* – К. : Факт, 2007.
4. *Вирильо Поль.* Машина зренья / *П. Вирильо.* – Санкт-Петербург : Наука, 2004.
5. *Волощук Є. В.* Чарівна флейта Модерну. Духовно-естетичні тенденції німецькомовної модерністської літератури ХХ ст. у ліриці Р. М. Рільке, прозі Т. Манна, драматургії М. Фріша / *Є. В. Волощук.* – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008.
6. *Гаврилів Т. І.* Форма і фігура. Ідентичність у художньому просторі / *Т. І. Гаврилів.* – Львів : ВНТЛ-Класика, 2009.

7. *Гачев Г. Д.* Ментальности народов мира / *Г. Д. Гачев.* – М. : Алгоритм / Эксмо, 2008.
8. *Делёз Жиль.* Кино / *Жиль Делёз.* – М. : Ad Marginem, 2004.
9. *Затонский Д. В.* Модернизм и постмодернизм : Заметки об извечном коловращении изящных и неизящных искусств (От сочинителя Умберто Эко до пророка Экклезиаста) / *Д. В. Затонский.* – Харьков : Фолио, 2000.
10. *Зенкин С. Н.* Французский романтизм и идея культуры : Аспекты проблемы / *С. Н. Зенкин.* – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2001.
11. *Компаньон Антуан.* Демон теории. Литература и здравый смысл / *Антуан Компаньон.* – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2001.
12. *Лиотар Жан-Франсуа.* Ответ на вопрос: что такое постмодерн? / *Жан-Франсуа Лиотар* // Современная литературная теория : антология / сост. *И. В. Кабанова.* – М. : Флинта : Наука, 2004. – С. 243–258.
13. *Лотман Ю. М.* Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / *Ю. М. Лотман.* – М. : Языки русской культуры, 1996.
14. *Мелетинский Е. М.* Поэтика мифа / *Е. М. Мелетинский.* – М. : Наука, 1976.
15. *Наливайко Д. С.* Искусство: направления, течения, стили / *Д. С. Наливайко.* – Т. 1. – К. : Мистецтво, 1985.
16. *Овчаренко Н. Ф.* Канадський літературний канон на зламі століть / *Н. Ф. Овчаренко.* – К. : Видавництво гуманітарної літератури, 2006.
17. *Пинский Л.* Ренессанс. Барокко. Просвещение / *Л. Пинский.* – М. : Российский государственный гуманитарный институт, 2002.
18. *Руднев В. П.* Словарь культуры XX века. Ключевые понятия и тексты / *В. П. Руднев.* – М. : Аграф, 1999.
19. *Сторі Джон.* Теорія культури та масова література / *Джон Сторі.* – Харків : Акта, 2005.

20. Уэллек Рене. Теория литературы / Рене Уэллек, Остин Уоррен. – М. : Прогресс, 1978.
21. Успенский Б. А. Поэтика композиции / Б. А. Успенский // Семиотика искусства. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. – С. 9–221.
22. История всемирной литературы : в 7 т. – М. : Наука, 1983–1990.
23. Массовая культура: современные западные исследования / отв. ред. В. В. Зверева. – М. : Фонд научных исследований «Прагматика культуры», 2005.
24. Журнал «Вікно в світ. Зарубіжна література: наукові дослідження, історія, методика викладання». – 1998–2008. – №№ 1–23.

Орієнтовна тематика науково-дослідницьких робіт із світової літератури та компаративістики

Методологічні зауваження. Тема науково-дослідницької роботи зі світової літератури повинна бути конкретною. Для аналізу потрібно обирати невелику кількість творів (приміром, один чи два). Тему бажано формулювати у компаративному напрямку: порівняння українських авторів та творів з авторами та творами зарубіжної літератури. Неосяжні обсяги матеріалу є неприпустимими. Краще менше, та краще. Тема повинна містити певну літературознавчу проблему, наприклад дослідження жанру, стилю, традицій та новаторства, образної системи, художнього часу та простору тощо. Формулювати теми просто з назвами творів не можна.

Тема має бути новаторською, а не банальною, тобто такою, що увійшла до всіх підручників. Тема наукового дослідження кардинально відрізняється від теми учнівського твору, який може бути компілятивним і заснованим на суб'єктивних переживаннях автора.

Пояснення вибору теми не може бути таким:

- «Мені подобається цей твір»;
- «Сучасна політична та соціальна реальність потребує звернення до цієї теми»;
- «Інтерес суспільства до загальнолюдського в людині потребує розгляду цього твору».

Обґрунтування теми повинне містити огляд наукового стану проблеми, заявленої у назві. Які суто літературознавчі проблеми потребують розв'язання у зв'язку з цими творами та авторами? Доведення актуальності обраної теми у сучасному літературознавстві – це перелік та аналіз наукових видань, у яких розглядається обрана тема, та оцінка повноти-неповноти, коректності-некоректності висновків у цих джерелах. Ця частина роботи є обов'язковою!

Кількість праць для розгляду та оцінки – від 7 до 27. Сюди входять як статті, так і монографії, як он-лайн, так і офлайн.

Неприпустимо використовувати лише онлайн-джерела.

По-перше, дитина не може знати усіх джерел, щоб стверджувати, що її висновки – перші. Адже, якщо дитина у 15–16 років видає науково новаторську працю, то що ж вона робитиме далі у своєму житті? Хоча, безперечно, філологічні генії є, але їх небагато.

По-друге, обов'язковість цього пункту призводить до профанації наукової праці взагалі, коли дитина чесно вважає, що знайшла код постмодернізму взагалі чи побачила нові шляхи для художнього розвитку людства. Вільне оперування термінами «модернізм» та «постмодернізм» призводить до невігластва й комічного ефекту.

Утім новизна може і має бути суто конкретною та локальною, маленьким досягненням у вивченні конкретної маленької теми, одного твору, навіть одного художнього вислову, одного образу. Тому вимога новизни все-таки є логічною.

У вступі обов'язково розкривається наукова актуальність теми й аналізується стан проблеми у науці на основі наукових джерел, які наводяться з оцінками.

Основна частина складається з 2–4 розділів, кожен із яких починається уведенням і закінчується короткими висновками.

Завершують описову частину висновки, в яких підсумовується власний маленький внесок і пропонуються шляхи подальшого вивчення проблеми.

Після висновків обов'язково подається бібліографія, список використаної літератури, оформлений за бібліографічними нормами.

Роботи без бібліографії до розгляду не беруться.

Напрямок наукових досліджень	Актуальні теми

Українська література в контексті світової літератури. Вивчення типологічних закономірностей розвитку літератур у XIX–XXI ст.	1. Гроші як постійний типологічний мотив у французькій, англійській, російській, українській літературах XIX–XX ст. (Бальзак, Діккенс, Островський, Карпенко-Карий та ін.). 2. Мотив подружньої зради у Стендаля, Флобера, Льва Толстого, І. Франка.
Національна своєрідність та універсалізм світової літератури.	3. Образ Іншого у творчості Оскара Вайлда та Лесі Українки. 4. В. Винниченко та Ф. Достоєвський.
Українська та російська літератури у компаративному аспекті.	5. Мелодрама та трагікомедія у творчості В. Винниченка та Л. Андрєєва. 6. Традиції А. П. Чехова в американській драматургії.
Літератури країн Європи, Америки та Сходу в сучасній рецепції.	7. Еволюція образу дитинства і дитини у світовій літературі. 8. Біблійні образи та мотиви у російських поетів Срібного століття та в українській поезії початку XX ст.
Вивчення перехідних періодів в розвитку літератур Європи. Література модерну (початок XX ст.).	9. Трансформація античних мотивів у творчості Лесі Українки та Марини Цветаєвої. 10. Топос Києва 1918–1919 рр. та Київський текст у творчості українських та російських письменників.
Література соціалістичного реалізму в країнах Європи у порівняльному аспекті. Література модернізму та	11. Український проект соцреалізму в радянській літературі. «Оптимистическая трагедия» Вс. Вишневського та «Загибель ескадри» О. Корнійчука. 12. Жанр «колгоспної трагедії» в російській та українській літературах (М. Куліш та А. Платонов).
Література модернізму та	13. Комедія О. Корнійчука «В степах України» в

постмодернізму. Сучасний літературний процес. Нові прочитання старих текстів. Класика у сучасних інтерпретаціях та порівняннях. Типологія жанрів та стилів у літературах Європи	аспекті жанрової інтертекстуальності (Гоголь та Шекспір). 14. Політичні репресії 30-х років як «кримінальне читиво» у творах російської та української літератур. 15. Жанрові мотиви смерті та самогубства в літературі радянського періоду. 16. Шлях фантастичної літератури від наукової фантастики до фентезі. 17. Образ тинейджера в сучасній американській та українській прозі

Список рекомендованої літератури

Методологія написання учнівських досліджень

1. *Ісаєва О. О.* Методичні рекомендації щодо підготовки і написання наукових досліджень із літератури в системі Малої академії наук / *О. О. Ісаєва.* – К., 2006.

2. *Плющ М. Я.* Вимоги до наукових робіт учнів – членів Малої академії наук з української мови та літератури / *М. Я. Плющ, Н. П. Гальона, І. В. Савченко.* – К., 2006.

Компаративістика

1. *Брайко О. В.* «Робітник Шевирьов» Михайла Арцибашева і «Чесність з собою» Володимира Винниченка : дві моделі антропологічного гнозису / *О. В. Брайко* // Слово і Час. – 2009. – № 2. – 56–67 с.

2. *Брайко О. В.* Оповідання Л. Андрєєва «В тумане» і роман В. Винниченка «Чесність із собою» : деякі компаративні спостереження / *О. В. Брайко* // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур :

Пам'яті Леоніда Булаховського : зб. наук. праць. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. – Вип. 10. – 257–267 с.

3. *Брайко О. В.* Інтертекст «Крейцерової сонати» Льва Толстого в романі Володимира Винниченка «Хочу!» / *О. В. Брайко* // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : Пам'яті Леоніда Булаховського : зб. наук. праць (ювілейний випуск до 120-річчя з дня народження). – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – 282–295 с.

4. *Брайко О. В.* Літературна рецепція культурної моди : «Оповідання про Сергія Петровича» Леоніда Андреева і «Дрібниця» Володимира Винниченка / *О. В. Брайко* // Слово і Час. – 2009. – № 10. – 50–65 с.

5. *Брайко О. В.* Наративізація сакрального в поемі Тараса Шевченка «Марія» / *О. В. Брайко* // Слово і Час. – 2008. – № 5. – 41–52 с.

6. *Брайко О. В.* Рецепція традицій Ф. Достоєвського в діалогії В. Винниченка «По-свій!» – «Божки» / *О. В. Брайко* // Літературна компаративістика. – Вип. III. – Ч. II. – К. : ВД «Стилос», 2008. – 139–163 с.

7. *Брайко О. В.* «Хочу!» В. Винниченка і «Санін» М. Арцибашева : порівняльно-типологічне зіставлення / *О. В. Брайко* // Слово і Час. – 2007. – № 10. – 46–58 с.

8. *Денисова Т. Н.* Історія американської літератури ХХ ст. : навч. посібник для вузів / *Т. Н. Денисова*. – К. : Довіра, 2002.

9. *Денисова Т. Н.* Роман і романісти США ХХ століття / *Т. Н. Денисова*. – К. : Дніпро, 1990.

10. Джованні Боккаччо : на переході від високого середньовіччя до Відродження // Біблія і культура. – Чернівці, 2004. – Вип. 6.

11. Література в системі мистецтв як галузь компаративістики // Слово і час. – 2003. – №№ 5, 6.

12. Мазепа в європейській літературі ХІХ ст. : історія і міф // Слово і час. – 2002. – №№ 8, 9.

13. *Мельниченко І. В.* Далека путь моя, та марний поклик... (Творчість Карла Гінка Махи в контексті чеського та європейського

романтизму 20–40-х рр. ХІХ стол.) / *І. В. Мельниченко*. – К. : Стилос, 2003. – 206 с.

14. Микола Куліш // Історія української літератури ХХ століття. У 2-х книгах. Книга перша. – К. : Либідь, 1998. – 403–411 с.

15. *Наливайко Д. С.* Зарубіжна література ХІХ ст. Доба романтизму / *Д. С. Наливайко*. – К., 1997 (у співавторстві з К. О. Шаховою).

16. *Наливайко Д. С.* Козацька християнська республіка. Запорозька Січ в західноєвропейських літературних джерелах / *Д. С. Наливайко*. – К., 1992.

17. *Наливайко Д. С.* Літературна теорія і компаративістика / *Д. С. Наливайко*. – К., 2005.

18. *Наливайко Д. С.* Оноре де Бальзак. Життя і творчість / *Д. С. Наливайко*. – К., 1985.

19. *Наливайко Д. С.* Очима Заходу. Україна в рецепції Західної Європи ХІ–ХVІІІ ст. / *Д. С. Наливайко*. – К., 1998.

20. *Наливайко Д. С.* Українське бароко. Науковий проект / *Д. С. Наливайко*. – Харків, 2004 (Редактор, автор статті «Поетика й риторика епохи бароко»).

21. *Наливайко Д. С.* Искусство: направления, течения, стили : в 2 т. / *Д. С. Наливайко*. – К., 1981, 1985.

22. *Наливайко Д. С.* Спільність і своєрідність. Українська література у європейському контексті / *Д. С. Наливайко*. – К., 1988.

23. Пророк не своєї Вітчизни. Експатріантський «Метароман» Володимира Винниченка: текст і контекст. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2003.

24. *Рязанцева Т. М.* Бранець вічності: аспекти поетичної творчості Олекси Стефановича / *Т. М. Рязанцева*. – К., 2007.

25. *Свербілова Т. Г.* Від модерну до авангарду: жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини ХХ століття

(У співавторстві з *Н. Малютіною та Л. Скориною*). Монографія / *Т. Г. Свербілова*. – Черкаси, 2009. – 598 с.

26. *Свербілова Т. Г.* Драматургія та кінодраматургія / *Т. Г. Свербілова* // Історія української літератури ХХ століття : кн. перша. – К., Либідь, 1993. – 661–684 с.

27. *Свербілова Т. Г.* Литература 20-х годов, Андрей Платонов, Василий Шукшин, Трагические страницы русской истории ХХ века в литературе / *Т. Г. Свербілова* // Литература : учебник для 11 класса : ч. 1. – Русская литература. – К. : Освіта, 2001 ; вид. 2-ге. – К. : Освіта, 2002. – 110–132 с, 209–224 с, 357–363 с, 339–343 с.

28. *Свербілова Т. Г.* Микола Куліш / *Т. Г. Свербілова* // Історія української літератури ХХ століття : кн. перша. – К., Либідь, 1993. – С. 685–701. Друге видання : Драматургія // Історія української літератури ХХ століття. У 2-х книгах. Книга перша. – К. : Либідь, 1998. – С. 368–391.

29. *Свербілова Т. Г.* Світова література. Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України / *Т. Г. Свербілова*. – К. : Освіта, 2010 (У співавторстві з В. Я. Звиняцьковським та О. Є. Чебановою).

30. *Свербілова Т. Г.* Такі близькі, такі далекі (Жанрові моделі української та російської драми ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. в аспекті порівняльної поетики)» / *Т. Г. Свербілова*. – Черкаси, 2011.

31. *Свербілова Т. Г.* Українська драма 30-х рр. як модель масової культури та історія драматургії у постатях / *Т. Г. Свербілова*. – Черкаси, 2007. – 384 с.

32. *Сиваченко Г. М.* Зарубіжна література ХХ століття. Хрестоматія-посібник для 11 класу / *Г. М. Сиваченко*. – К. : Генеза, 2000. (У співавторстві з Т. Н. Денисовою).

33. *Соловей-Гончарик Е. С.* Поезія пізнання : Філософська лірика в сучасній літературі / *Е. С. Соловей-Гончарик*. – К., 1991. – 270 с.

34. Соловей-Гончарик Е. С. Українська філософська лірика /
Е. С. Соловей-Гончарик. – К., 1998, 1999. – 367 с.

Орієнтовна тематика науково-дослідницьких робіт із слов'янських літератур

Напрямок наукових досліджень	Актуальні теми
1. Дослідження історичної динаміки формування канону в різних слов'янських літературах. 2. Рецепція творів М. Гоголя в літературі XVII–XXI століть. 3. Класична спадщина у добу постмодернізму. 4. Література та інші мистецтва: контакти, взаємодія, синтез	1. Традиції Ф. Достоєвського у сучасній російській літературі. 2. Малярство словом. Творчість М. Волошина. 3. Російськомовна поезія України ХХ ст. 4. Українська художня традиція в творах М. Гоголя. 5. М. Гоголь у образотворчому мистецтві. 6. Захід очима Гоголя. 7. Родинна сага в новітній російській літературі

Список рекомендованої літератури

1. *Бахтин М. М.* Проблемы поэтики Достоевского / *М. М. Бахтин.* – М., 1972.
2. *Гром'як Р. Т.* Методика реалізації рецептивного підходу до літературних явищ у компаративних студіях / *Р. Т. Гром'як* // Літературна компаративістика. – вип. I. – К. : Фоліант, 2005. – С. 64–73.
3. *Лотман Ю. М.* Структура художественного текста / *Ю. М. Лотман.* – М. : Искусство, 1970.
4. *Манн Ю. В.* Поэтика русского романтизма / *Ю. В. Манн.* – М. : Наука, 1976.
5. *Наливайко Д. С.* Література в системі мистецтв як галузь компаративістики / *Д. С. Наливайко* // Слово і час. – 2003. – №№ 5, 6.

6. *Тодоров Ц.* Поэтика / *Ц. Тодоров* ; гл. ред. и сост. *А. Н. Николюкин*
// Структурализм: «за» и «против», рецептивная критика // Литературная
энциклопедия терминов и понятий. – М. : Интелвак, 2001. – С. 872–875.

7. *Тынянов Ю. Н.* Поэтика. История литературы. Кино /
Ю. Н. Тынянов. –М. : Наука, 1977.

8. *Эйхенбаум Б. М.* О литературе : работы разных лет /
Б. М. Эйхенбаум. –М. : Сов. писатель, 1987.

9. *Якобсон Р.* Работы по поэтике / *Р. Якобсон.* – М. : Прогресс, 1987.